

С. М. Косяк

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШИХ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІАЛЬНИХ ТОВАРИСТВ І СОЮЗІВ КІНЦЯ 70 – СЕРЕДИНИ 80-х рр. ХІХ ст.

У статті проаналізовано діяльність перших німецьких колоніальних товариств і союзів як фундаторів вітчизняних ідеологічних інституцій масового колоніального руху, що стали потужним засобом впливу на державний апарат з питань активної колоніальної політики.

Ключові слова: *колоніальні товариства і союзи, експансіонізм, пропагандистська діяльність, активна колоніальна політика.*

Німеччина значно пізніше від багатьох європейських держав стала на шлях реалізації офіційної колоніальної політики. Проте рушійні сили німецького експансіонізму почали формуватися ще задовго до утворення Другого Райху (1871 р.). Зі створенням імперії цей процес прискорився і набув нового змісту. Для успішної реалізації планів майбутніх колоніальних загарбань особливого значення в країні набуває організація пропаганди серед широких верств суспільства щодо підтримки планів колоніальної експансії. У цьому сенсі важливо звернутися до глибинних засад у постановці колоніального питання в Німеччині впродовж кількох десятиліть, які передували першим колоніальним загарбанням в середині 80-х рр. ХІХ ст.

Широка пропаганда на користь активної колоніальної політики розпочалася в Німеччині в кінці 70-х рр. ХІХ ст. Першими ревними агітаторами були місіонери. Певна частина німецького уряду (на чолі з райхсканцлером О. Бісмарком), буржуазії та середніх прошарків суспільства негативно ставились до ідеї заокеанської колоніальної експансії, а тому пропагандистська кампанія мала за мету побороти антиколоніальні настрої серед цієї частини німецького суспільства. Для досягнення поставлених цілей використовувались найрізноманітніші засоби, і в першу чергу колоніально-експансіоністські організації, товариства, союзи та буржуазна преса.

Метою пропонованої статті є аналіз діяльності перших колоніальних товариств і союзів, основним завданням яких була підготовка підґрунтя та сприяння переходу Німеччини до активної колоніальної політики.

Діяльність колоніальних організацій як складової колоніальної політики Німеччини другої половини ХІХ ст. розглядалась у працях вітчизняних та зарубіжних істориків-германістів: К. Петряєва [1], П. Трояна [2], С. Трояна [3], К. Баде [4], В. Возняка [5], С. Фокіна [6], А. Чарного [7]. Проте, роль та значення діяльності перших колоніальних товариств і союзів у сприянні переходу до активної колоніальної політики виокремлено не було.

Наприкінці 70-х рр. ХІХ ст. у Німеччині активізується рух на підтримку заокеанської експансії. В країні виникає ряд організацій, союзів, товариств які зайнялися колоніально-пропагандистською діяльністю.

Однією з таких організацій став Центральний союз торгової географії і сприяння німецьким інтересам за кордоном, який був створений у Берліні у жовтні 1878 р. науковцями – Р. Яннашем та О. Керстеном. Із 1879 р. Союз видає два щотижневики «Geografische Patrihten und für Velthandel Folksvirtshaft» та «Export». Його офіційним друкованим органом і одним із рупорів колоніальної пропаганди став журнал «Export». Завданням Центрального союзу було сприяння забезпеченню країни новими ринками збуту та джерелами сировини, а також у вирішенні соціальних проблем шляхом спрямування революційних сил у колонії.

У заяві Союзу зазначалось, що «німецький ринок страждає від перевиробництва, яке зростає швидкими темпами ще з початку 70-х рр.» і оскільки Німеччині «не вдається розширити наявні ринки збуту та придбати нові», то завданням Союзу є «відкриття нових ринків збуту для німецької промисловості» [8, с. 273]. У Статуті Союзу було записано: «Союз прагне спрямувати еміграцію в ті країни, котрі доброзичливо ставляться до поселення в них німців і в яких збереглася б німецька національна самосвідомість. Союз прагне шляхом заснування торгових та флотських станцій сприяти створенню німецьких колоній» [9, с. 466]. Необхідно зазначити, що концепція зовнішньої експансії Р. Яннаша і О. Керстена відрізнялась від аналогічних концепцій інших колоніальних товариств Німеччини тим, що вони не закликали до прямих територіальних загарбань, а ставили на перший план торгово-економічне проникнення, відкриття для німецької промисловості нових ринків збуту.

За підтримки Центрального союзу в 1879 р. були засновані Мюнхенський союз захисту німецьких інтересів за кордоном Ф. Ратцеля та Лейпцигський Союз торговельної географії і колоніальної політики, очолюваний Е. Хассе (згодом стане лідером Пангерманського союзу).

Центральний союз разом зі своїми відділеннями в Саксонії, Тюрингії, Південній Німеччині та Рейнській області розгорнули широку агітаційно-пропагандистську кампанію за придбання колоній і домоглися значних результатів не тільки в залученні середньої і дрібної буржуазії, яка складала дві третини його членів, а й представників промислового і банківського капіталу.

Головною метою своєї діяльності Центральний союз торгової географії визначив «обговорення та розробку питання про колонізацію» [10, с. 144]. Поточні завдання полягали у підготовці підґрунтя та у вирішенні нагальних потреб. Керівництво Союзу підтримало діяльність Німецького товариства морської торгівлі, створеного в січні 1880 р., розцінюючи заснування Товариства морської торгівлі як протест проти байдужості влади до колоніальної політики. На сторінках «Export» ними проводилась енергійна агітація щодо фінансової допомоги новоствореному товариству.

Важливою проблемою, що обговорювалась на сторінках «Export», у виступах керівників і членів Союзу – була організація масової міграції у державному масштабі. В еміграції Р. Яннаш убачав можливість «усунення панівного становища непокірних сил, які революціонізуюче, руйнуюче діють

на суспільство» [4, с. 103]. Як райони, придатні до колонізації, називались і країни Південної Америки – Аргентина, Бразилія, Уругвай, Чилі.

Торкаючись перспективи подальшої діяльності Союзу, В. Хюббе-Шляйден, адвокат, що входив до керівництва Союзу, заявив на конференції довірених осіб 26 червня 1880 року: «Я не сумніваюсь, що ми створили таку організацію, яка зможе закінчити роботу щодо встановлення світової влади Німеччини, розпочату Бісмарком» [11, с. 9].

Так, наприклад, у заяві установчих зборів берлінської організації Центрального союзу торгової географії і сприяння німецьким інтересам за кордоном підкреслювалось, що все необхіднішою стає «потреба заснування заморських колоній, які стануть новою німецькою Батьківщиною для наших емігрантів, постійною і високою рентою капіталу, примножать ринки збуту промисловості, відкриють нові можливості в торгівлі і судноплавстві». Лише колонії можуть «покінчити з тим фактом, що німецькі закордонні інвестиції перетворюються у зброю в руках наших економічних супротивників» [12, с. 76]. Саме тому Союз здійснює і практичні кроки в освоєнні нових територій. Так, для вивчення можливостей марокканського ринку у 1882 р. ним було організовано спеціальну експедицію, яку очолив П. Данненберг.

Після закінчення експедиції, доктор Р. Яннаш розгорнув активну пропаганду, щодо підтримки комерсантів за океаном. Виступаючи на Конгресі сприяння німецьким заморським інтересам у вересні 1882 р., він заявив, що «наполягання на анексії Марокко означає повну відсутність реальних уявлень про країну... Німецька політика має ґрунтуватись, перш за все, на розвитку торгових відносин із цією північно-африканською країною» [13, с. 210]. Відмовившись від ідеї територіальних придбань і створення факторій, він прагнув надихнути німецьких підприємців відкрити для себе марокканський ринок.

Слід зазначити, що за роки існування Центрального союзу торгової географії під його патронатом було організовано 156 експедицій в Африку, Левант, Південну і Центральну Америку і Австралію [13, с. 211].

У 1890 р. Центральний союз торгової географії був реорганізований у компанію Союз експорту продукції німецького машинобудування і металургійної промисловості.

Ще у 1876 р. організаційно сформувалося Берлінське (Німецьке) африканське товариство, головою якого був відомий мандрівник Г. Нахтігаль. Своє основне завдання товариство Г. Нахтігалья вбачало у науковій підготовці умов для успішного здійснення в майбутньому німецьких колоніальних загарбань.

Тісний зв'язок із Центральним союзом торгової географії підтримувало Африканське товариство Німеччини, яке було створене в результаті злиття у 1878 р. Німецького Африканського товариства (1876 р.) з Німецьким товариством із вивчення Екваторіальної Африки (1873 р.). Ця науково-дослідницька організація споряджала експедиції у внутрішні райони Африки і виступала за проведення активної колоніальної політики на цьому континенті.

У 1879 р. Африканське товариство Німеччини організувало фінансовану урядом спеціальну експедицію для вивчення геології Марокканського Атласу. Очолив цю експедицію доктор О. Ленц. У листопаді 1879 р. експедиція прибула в Танжер, потім мандрівники відвідали Марракеш, Фес, Рабат і були офіційно прийняті представниками марокканської влади. У завдання О. Ленца входило вивчення районів Тімбукту і Сінегала, як районів можливого зіткнення інтересів держав (французи планували будівництво залізниці Алжир-Сінегал).

Слідом за експедицією О. Ленца вирушили й інші: у червні 1881 р. експедиція доктора В. Кобельта в район Танжер-Тетуан, у березні 1884 р. Марокко відвідали професори К. Цеден і Ф. Ролеф. Слід зазначити, що всі вони мали фінансову урядову підтримку. Пояснюється це тим, що німецький уряд був зацікавлений в освоєнні марокканського ринку і райхсканцлер О. Бісмарк закликав енергійніше освоювати Марокко. Причина була більше політичною, а саме – О. Бісмарк розраховував використати Марокко для тиску на Париж. Оскільки ні Англія, ні Франція ще не встигли встановити своє панування в Марокко, Німеччина могла розраховувати на задоволення своїх «колоніальних претензій».

Підтвердженням того, що ідеї німецького колоніалізму формувалися, у першу чергу, як ідеї торгово-промислових буржуазних кіл, служить приклад ще однієї організації – Німецького товариства морської торгівлі, що було організаційно оформлене 13 лютого 1880 р. До його складу увійшло 14 акціонерів із загальним капіталом 11 мільйонів марок. Було також обрано наглядову раду, членами якої стали: А. Ганземан, Г. Блейхредер, керівник банківського дому «С. Блейхредер» та керуючий статками О. Бісмарка, а також Г. Валліх із «Дойче банк» [14, с. 225]. У Статуті товариства зазначалось, що «метою його діяльності є заморська торгівля, придбання та експлуатація факторій і плантацій, особливо на островах Океанії» [15], а також налагодження регулярного пароплавного сполучення між Німеччиною та Самоа.

У вересні 1880 р. А. Ганземан надіслав О. Бісмарку доповідну записку, в якій говорилось про необхідність здійснення Німеччиною активної колоніальної експансії в Океанії. Посилаючись на наявний досвід проведення торгових операцій у цьому районі та на авторитет німецьких військово-морських сил у Тихому океані, він висунув ідею: «...з незначними затратами придбати землі в Океанії, які завдяки німецькій працелюбності будуть постачати в метрополію більшу частину необхідних їй товарів і, крім того, Німеччина завдяки цьому зможе успішно конкурувати на світовому ринку» [16, с. 30–31]. А. Ганземан пропонував здійснити колонізацію північно-східного узбережжя Нової Гвінеї, для цього вважав за необхідне заснувати торгові станції, які будуть спиратися на підтримку імперських військово-морських сил, а також відкрити регулярну пароплавну лінію між островами, яка б діяла за рахунок субсидій, наданих урядом [14, с. 227].

29 січня 1880 р. в Дюссельдорфі відбулися установчі збори ще однієї організації – Західнонімецького союзу колонізації та експорту, на яких були

присутні близько шістдесяти представників великої рейнсько-вестфальської промисловості, торгівлі та банківського капіталу [5, с. 73]. Головою Союзу було обрано інспектора Бременської місії Ф. Фабрі.

Установчими зборами Союзу були визначені основні напрямки діяльності, а саме: сприяння загальнонаціональному руху за придбання землеробських і торгових колоній, збільшення експорту, використання еміграції для створення колонізаційних союзів, стимулювання прагнення до торгово-колонізаторського та різного заморського підприємництва. Спочатку новостворений Союз номінально конституювався як відділення Центрального Союзу торгової географії та сприяння німецьким інтересам за кордоном, проте в подальшому він займав незалежну позицію. Саме тому, в багатьох публікаціях зустрічається дата утворення Західнонімецького союзу – 1881 р., коли він почав діяти як самостійна організація.

Західнонімецький союзу у своїй діяльності спирався на підтримку промислових кіл рейнсько-вестфальського району. Фактично його діяльність демонструвала один із перших прикладів тісного зв'язку промисловців із колоніальним рухом. Так, до правління Союзу ввійшли представники важкої і текстильної промисловості, банківського капіталу: генеральний секретар Центрального союзу німецьких промисловців Г. А. Бюк, промисловець К. Люч із Оберхаузена, а згодом – генеральний директор «Гельзенкірхерен Бергверкс-Акцієнгезельшафт» Е. Кірдорф і голова пароплавної компанії «Північнонімецький Ллойд» Т. Т. Майер) [4, с. 139].

У західній історіографії стверджується думка, що саме зі створення Берлінського та Західнонімецького (Дюссельдорфського) союзів бере початок період організованого колоніального руху в Німеччині [17, с. 4].

На початок 80-х рр. XIX ст. Німеччина розпочинає економічну експансію на Близький Схід. У цей період активізується створення в країні нових товариств і союзів, які мали б сприяти розвитку німецької заморської торгівлі. Одним з найбільших серед них було Німецьке торгове товариство експорту на Близький Схід (1880 р.), з капіталом 1 млн. марок. Серед завдань цієї організації було сприяння експорту німецьких промислових товарів у обмін на сировину, оцінка перспектив придбання концесій на будівництво каналів, мостів, залізниць, телеграфних і телефонних ліній та інші, також пошук спеціалістів і коштів, необхідних для реалізації цих проектів. Президентом Торгового товариства був М. Льоніс, відомий мандрівник і географ. У 1882 р. він здійснив подорож країнами Леванту, після чого видав у Лейпцігу книгу «Економічні результати ознайомчої подорожі по Леванту», у якій проаналізував перспективи економічної присутності Німеччини на ринках цих країн. Свою діяльність Німецьке торгове товариство зосередило в основному в Яффі, Бейруті, Смірні, Константинополі і Афінах. За задумом М. Льоніса сюди мали приїхати німецькі інженери та підприємці для забезпечення необхідних умов експорту німецьких товарів у ці країни [13, с. 107].

Колоніальною організацією, яка спрямувала свою увагу на Східну Африку, став Тимчасовий комітет щодо створення станції з господарською

метою на р. Тана в центральній частині Східної Африки (далі: Тимчасовий комітет), створений наприкінці 1882 року в Берліні. Заснування Тимчасового комітету було пов'язане з діяльністю німецьких мандрівників братів Клемента і Густава Денхардт, які в другій половині 70-х рр. XIX ст. здійснили разом з лікарем Г. А. Фішером експедицію до Східної Африки з метою вивчення територій вздовж р. Тана. Вони зуміли зацікавити колоніальних пропагандистів і багатьох впливових осіб у майбутньому підприємстві. Як наслідок, до його складу увійшли: власник Бюро новин та видавництва з відділеннями у всіх великих містах світу – Р. Мссе, великий підприємець в галузі оборонної промисловості Й. Леве, банкір Є. Ландау і таємний радник Міністерства закордонних справ П. Кайзер. Головою Тимчасового комітету було обрано обербургомистра Берліну та лідера «сеце-сіоністів» М. Форкенбаха. На осінь 1884 р. ця колоніальна організація зуміла отримати необхідні кошти від банків Г. Блейхредера та Ф. Мендельсона, від Академії наук Пруссії та торгової палати Бреслау і в грудні того ж року направила до Східної Африки експедицію братів Денхардт.

Перед представниками Тимчасового комітету стояли завдання: економічні (відкрити торговий шлях у внутрішні райони Східної Африки, вивчити можливості ринку, налагодити торговельні відносини з місцевими африканськими племенами), політичні (створити станцію поблизу гирла р. Тана, спробувати придбати нові колонії з правами необмеженої верховної влади), наукові (провести наукові розвідки та дослідження природних багатств регіону). 7 квітня 1885 р. були підписані три договори, що передбачали передачу Тимчасовому комітету землі площею 25 кв. миль та встановлення німецького протекторату над землями Віту.

Проте, важливою й невирішеною для Тимчасового комітету залишалась проблема залучення достатніх коштів для фінансування своїх проектів. Так, спроба братів Денхардт зібрати гроші для освоєння придбаних земель на р. Тана, відкриття там лікарень та навчальних закладів для професійної підготовки африканців не отримала підтримки ні з боку уряду, ні з боку релігійних організацій. Саме з цієї причини представники Тимчасового комітету змушені були заявити про ліквідацію власної організації. У грудні 1886 р. Тимчасовий комітет буде реорганізовано.

На середину 80-х рр. у Німеччині налічувалося біля десятка колоніальних союзів тільки загальнонімецького значення, кількість їх членів досягла приблизно 6 тисяч. Крім того, в Африці працювало 45 німецьких експедицій [18, с. 51]. Утворення колоніальних об'єднань вело до матеріалізації і прискорення практичного втілення в життя ідей колоніалізму.

Підсумовуючи зазначимо, що діяльність перших німецьких колоніальних союзів, товариств, експедицій стала невід'ємною частиною завершального етапу в формуванні та становленні колонізаторської ідеології в Німеччині. Вивчення історії та аналіз діяльності колоніальних організацій, зазначеного періоду, дали підстави стверджувати, що саме вони були одними з фундаторів вітчизняних ідеологічних інституцій масового колоніального руху і стали потужним засобом впливу на державний апарат з питань підтримки

активної колоніальної політики та сприяли реалізації експансіоністських прагнень німецького імперіалізму.

Вивчення історії діяльності вищезазначених колоніальних організацій виявило, що саме вони стали необхідною компонентою у розкритті рушійних сил, механізму виникнення та реалізації експансіоністських прагнень німецького імперіалізму.

Список використаних джерел

1. Петряев К. Д. Курс лекций по истории Франции, Германии, Англии, Ирландии и США 1871–1914 гг.: в 2-х ч. / К. Д. Петряев. – К.: КГУ, 1958. – Ч. 1. (1871–1900). – 443 с.
2. Троян П. С. Колоніальне питання в Німеччині в умовах активізації пропаганди заокеанської експансії (1871–1884 рр.) / П. С. Троян // Вісник Київського міжнародного університету (Сер.: «Міжнародні відносини»). – К.: КиМУ, 2008. – Вип. 7. – С. 192–209.
3. Троян С. С. Из истории формирования колониальной идеологии в Германии (1871–1884 гг.) / С. С. Троян // Вопросы новой и новейшей истории стран Европы и Северной Америки. – К., 1992. – С. 22–38.
4. Bade K. J. Fabri und der Imperialismus in der Bismarck-zeit: Revolution, Depression, Expansion / K. J. Bade. – Freiburg: Atlantio, 1975. – 579 s.
5. Возняк В. Г. Развитие колониального движения в Германии в 1871–1887 гг.: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / В. Г. Возняк. – М., 1989. – 235 с.
6. Фокин С. В. Геополитическое измерение колониальной политики Германии / С. В. Фокин; [отв. ред. Л. О. Терновая]. – М.: Изд-во РАГС, 2005. – 220 с.
7. Чарный И. С. Начало колониальной экспансии Германии в Африке (1879–1885) / И. С. Чарный. – М.: Наука, 1970. – 213 с.
8. Claß H. Deutsche Grenzpolitik /H. Claß // Alldeutsche Blätter, 27.01.1908, Nr. 3, S. 10–23.
9. Roscher W. Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung. 3. Aufl. / W. Roscher, R. Jannasch. – Lpz.: Winter, 1885. – 469 s.
10. Appell an den Reichstag zentralen Gewerkschaft Geographie // Export 2. Jg. 1880, Nr. 17.
11. Bericht über die Verhandlungen des 19. Kongresses deutscher Volkswirte in Berlin, 21-23. Oktober 1880. – В. о. V., 1880. – 110 s.
12. Einladung zur Hauptversammlung Zentralen Gewerkschaft für Handelsgeographie // Export 2. Jg. 1880, Nr. 9.
13. Рудаков Ю. М. Германское проникновение в арабские страны, конец XIX начало XX века: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / Ю. М. Рудаков. – М., 1995. – 389 с.
14. Die Disconto-Gesellschaft 1851 bis 1901. 50-jähriges Jubiläumaktivitäten. В., 1902. – 235 s.
15. Архив внешней политики Российской империи историко-документального департамента МИД России (АВПРИ ИДД МИД России) – Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. 1789–1917. – Оп. 470. – Д. 16. – Л. 40–41.
16. Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten: Gedanken und Gestalten aus den Letzten fünfzig Jahren / Hrsg. und eingeleitet von Dr. E. Jacob. Geleitwort von Dr. H. Schnee. – Lpz.: Dieterich, 1938. – 608 s.

17. Prager E. Die deutsche Kolonialgesellschaft 1882-1907 / E. Prager. – B.: Reiner, 1908. – 231 s.
18. Zimmermann A. Geschichte der deutschen Kolonialpolitik / A. Zimmermann. – B.: Wittler, 1914. – 336 s.

References

1. Petryayev K. D. Kurs lektsiy po istorii Frantsii. Germanii. Anglii. Irlandii i SShA 1871–1914 gg.: v 2-kh ch. / K. D. Petryayev. – K.: KGU. 1958. – Ch.1. (1871–1900). – 443 s.
2. Troian P. S. Kolonialne pytannia v Nimechchyni v umovakh aktyvizatsii propahandy zaokeanskoj ekspansii (1871–1884 rr.) / P. S. Troian // Visnyk Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu (Ser.: «Mizhnarodni vidnosyny»). – K.: KyMU, 2008. – Vyp. 7. – S. 192–209
3. Troyan S. S. Iz istorii formirovaniya kolonialnoy ideologii v Germanii (1871 – 1884 gg.) / S. S. Troyan // Voprosy novoy i noveyshey istorii stran Evropy i Severnoy Ameriki. – K., 1992. – S. 22–38.
4. Bade K. J. Fabri und der Imperialismus in der Bismarck-zeit: Revolution, Depression, Expansion / K. J. Bade. – Freiburg: Atlantio, 1975. – 579 s.
5. Voznyak V. G. Razvitiye kolonialnogo dvizheniya v Germanii v 1871-1887 gg.: diss. ... kand. ist. nauk: 07.00.03 / V. G. Voznyak. – M.. 1989. – 235 s.
6. Fokin S. V. Geopoliticheskoye izmereniye kolonialnoy politiki Germanii / S. V. Fokin; [otv. red. L. O. Ternovaya]. – M.: Izd-vo RAGS. 2005. – 220 s.
7. Charnyy I. S. Nachalo kolonialnoy ekspansii Germanii v Afrike (1879–1885) / I. S. Charnyy. – M.: Nauka. 1970. – 213 s.
8. Claß H. Deutsche Grenzpolitik /H. Claß // Alldeutsche Blätter, 27.01.1908, Nr. 3, – S. 10–23.
9. Roscher W. Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung. 3. Aufl. / W. Roscher, R. Jannasch. – Lpz.: Winter, 1885. – 469 s.
10. Appell an den Reichstag zentralen Gewerkschaft Geographie // Export 2. Jg. 1880, Nr. 17.
11. Bericht über die Verhandlungen des 19. Kongresses deutscher Volkswirte in Berlin, 21-23. Oktober 1880. – B.: o.V., 1880. – 110 s.
12. Einladung zur Hauptversammlung Zentralen Gewerkschaft für Handelsgeographie // Export 2. Jg. 1880, Nr. 9.
13. Rudakov Yu. M. Germanskoye proniknoveniye v arabskiye strany. konets KhIKh nachalo KhKh veka: diss. ... kand. ist. nauk: 07.00.03 / Yu. M. Rudakov. – M.. 1995. – 389 s.
14. Die Disconto-Gesellschaft 1851 bis 1901. 50-jähriges Jubiläumaktivitäten. B., 1902. – 235 s.
15. Arkhiv vneshney politiki Rossiyskoy imperii istoriko-dokumentalnogo departamenta MID Rossii (AVPRI IDD MID Rossii) – F. 133. Kantselyariya ministra inostrannykh del. 1789-1917. – Op. 470. – D. 16. – L. 40–41.
16. Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten: Gedanken und Gestalten aus den Letzten fünfzig Jahren / Hrsg. und eingeleitet von Dr. E. Jacob. Geleitwort von Dr. H. Schnee. – Lpz.: Dieterich, 1938. – 608 s.

17. Prager E. Die deutsche Kolonialgesellschaft 1882-1907 / E. Prager. – В.: Reiner, 1908. – 231 s.
18. Zimmermann A. Geschichte der deutschen Kolonialpolitik / A. Zimmermann. – В.: Wittler, 1914. – 336 s.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2017 р.

С. М. Косяк

Деятельность первых немецких колониальных обществ и союзов в конце 70 – середине 80-х гг. XIX в.

В статье проанализирована деятельность первых немецких колониальных обществ и союзов как основателей отечественных идеологических институтов массового колониального движения, которые стали мощным средством воздействия на государственный аппарат по вопросам активной колониальной политики.

Ключевые слова: колониальные общества и союзы, экспансионизм, пропагандистская деятельность, активная колониальная политика.

S. M. Kosyak

Activities of the first German colonial societies and unions in the late 70's – mid-80's of the XIX century

The article analyzes the activities of the first German colonial societies and unions as founders of the national ideological institutions of the mass colonial movement, which have become a powerful means of influencing the state apparatus on the issues of active colonial policy.

Key words: colonial societies and unions, expansionism, propaganda activities, active colonial policy.